

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת וישב תשע"ט¹ כבוד הבריות וכבוד המצוות

חומר הענין של ביוש הזולת

התורה מספרת: "וַיְהִי כְּמִשְׁלַשׁ חֳדָשִׁים, וַיֵּגֵד לַיהוָה לְאֹמֶר וַנְּתַה תְּמַר פְּלִתְךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לְזַנוּנִים, וַיֹּאמֶר יְהוָה הוֹצִיאֶנָּה וְתִשְׂרָף. הוּא מוֹצֵאתָ, וְהִיא שְׁלֵחָה אֶל חֲמִיָּה לְאֹמֶר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלָה לוֹ אֲנֹכִי הָרָה, וַתֹּאמֶר: הִפְרָ נָא, לְמִי הַחֲתָמָת וְהַפְתִּילִים וְהַמְטָה הָאֵלָה" (בראשית לח, כד-כה).

מה פירוש "הוא מוצאת"? בפשטות הכונה היא שהוציאה מביתה כדי להובילה אל מקום השרפה, כמו שאמר יהודה: "הוציאה ותשרף". וכך פירש רש"י. אבל התוס' כתבו פירוש אחר, שהיות והאל"ף של תיבת "מוצאת" היא נחה, הרי זה כאילו נכתב "מוצת" בלי אל"ף, והוא לשון הצתת אש, כמו "וַיִּצֶת אֵשׁ בְּצִיּוֹן" (איכה ד, יא). והיינו, שלא רק שהוציאה אל מקום השרפה, אלא כבר הציגה את האש כדי לשרפה, ועוד רגע היתה נשרפת² (עי' תוס' ב"מ נט, א ד"ה דכתיב).

ואף על פי כן, למרות שהיתה קרובה כל כך להשרף (כל מר כדאית ליה), היא לא מגלה כלום ממה שבאמת קרה, אלא "וְהִיא שְׁלֵחָה אֶל חֲמִיָּה לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלָה לוֹ אֲנֹכִי הָרָה. וַתֹּאמֶר: הִפְרָ נָא, לְמִי הַחֲתָמָת וְהַפְתִּילִים וְהַמְטָה הָאֵלָה".

למה לא גילתה לכולם מה באמת קרה, וממי היא מעוברת? אומר רש"י: "לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת, אלא לאיש אשר אלה לו. אמרה: אם יודה מעצמו - יודה; ואם לאו - ישרפוני, ואל אלבין פניו. מכאן אמרו, נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים".

הפוסקים נחלקו, האם דברי חז"ל אלו מתפרשים כפשטם, שאדם חייב באמת ליהרג כדי לא להלבין פני חברו ברבים (כן דעת התוס' סוטה י, ב ד"ה נוח, ורבינו יונה ב"שערי תשובה" שער ג' אות קלט), או שאין כוונת הדברים כפשטם, ונאמרו רק "דרך צחות" (מאירי ברכות מג, ב) "ודרך הערה" (מאירי כתובות סז, ב), וכן נראה דעת הרמב"ם שלא הביא דין זה בספרו³. אמנם הגמרא מביאה מעשה במר עוקבא שנכנס ממש לתוך כבשן האש כדי שלא לבייש עני אחד, אבל שם הרי לא נשרף ממש, רק נכוו רגליו מעט (כתובות סז, ב). אבל לאבד עצמו לדעת ממש, להפיל עצמו לכבשן האש כדי לא להלבין פני חברו ברבים - מחלוקת הראשונים אם באמת אדם חייב בזה⁴.

ובכל זאת, אם יש ראשונים שסוברים שצריך ליהרג ולא לעבור על זה, רואים כמה הדבר חמור. הגמרא אומרת שיש כאן כעין שפיכות דמים. "כל המלבין פני חברו ברבים, כאילו שופך דמים" (ב"מ נח, ב). למה? כי "אזיל סומקא ואתי חוורא" (שם). תחילה הוא מסמיק, ואח"כ מחויר, וכאילו נשפך הדם מפניו. הרי, שהמלבין פני חברו ברבים, כאילו

שופך דמים⁵. האיסור לבייש את חברו או לפגוע בו בכל צורה שהיא הוא חמור ביותר. צריך א"כ מאד להזהר מאד בזה, לא לבייש ולא לפגוע בחברו לא ברבים וגם לא בינו לבינו.

יהודה מודה - וזוכה לשכר גדול

כיצד מגיב יהודה כשמגיעים אליו החותמת והפתילים והמטה ששלחה אליו תמר? מספרת התורה: "וַיִּכַּר יְהוָה וַיֹּאמֶר: צִדְקָה מִמְּנִי⁶, פִּי עַל פֶּן לֹא נִתְּתִיָּה לְשֵׁלָה בְּנִי" (בראשית לח, כה-כו). אמרו חז"ל: "כיון שהודה ואמר צדקה ממני, יצתה בת קול ואמרה: אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור, חייך שאני מציל בזכותך ג' מבניך מן האור. מאן נינהו? - חנניה מישאל ועזריה" (סוטה י, ב). הרי, שבשכר ההודאה של יהודה, זכו בניו לנס גדול, שחנניה מישאל ועזריה לא נשרפו בכבשן האש (דניאל פרק ג).

נשאלת השאלה: איזו גדלות יש כאן מצד יהודה? יהודה עשה דבר פשוט ומתבקש, הודה על האמת שתמר לא אשמה, כדי שלא ישרפו אותה יחד עם שני בניו (שנמצאים בבטנה), על לא עוול בכפם. למה מגיע על זה שכר כל כך גדול?

אלא שזהו דבר קשה מאד לאדם, לשאת את הבושה ולהודות במה שקרה באמת. אבל יהודה מוכן לסבול את הבושה, ולוותר על הכבוד המדומה. הוא מבין שהכבוד לא שווה עד כדי כך שישרוף את תמר ואת ילדי באש. הוא עומד בנסיון הכבוד, ומוותר על הכבוד במקום שצריך לוותר עליו. לכן, בשכר הבושה הגדולה שקיבל על עצמו, זכה שהקב"ה יציל את חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש בנס גדול.

ולא רק לזה הוא זכה. זכה גם שכל מלכות בית דוד יוצאת ממנו, בנין בית המקדש, מלך המשיח, כל ספרי התנ"ך שנתחברו ע"י דוד ושלמה - תהילים, משלי, קהלת, שיר השירים, ישעיהו, שגם היה מבית דוד (עי' מגילה י, ב) - כל זה זכה יהודה שיצא ממנו, מה שלא היה זוכה אילו היה הורג את תמר ובניה.

הוא זוכה גם לַפְּתוֹת את ראובן, שיודה גם הוא בעקבותיו על מה שחָטָא במעשה בלהה, ובזכות זה זוכה יהודה שיוֹתָר לו הנידוי שקבל על עצמו לעולם הבא אם לא יחזיר את יוסף אל אביו (בראשית מג, ט. ועיי' רש"י שם), והוא נכנס בכל זאת לגן עדן. משה רבנו מתפלל עליו: מי גרם לראובן שיודה ברבים על מעשה בלהה? - יהודה, שהודה במעשה תמר! ואם כן ראוי להכניסו לגן עדן עם כל השבטים (מכות יא, ב), שהרי אין הדעת סובלת שהמזכה את האחרים יהיה בגיהנם, בשעה שתלמידיו יושבים בגן עדן (עי' יומא פז, א). אם יהודה גרם לראובן להודות על חטאו ולהכנס לגן עדן, יש לאפשר גם לו

להכנס לשם.

והכל - בגלל שהתגבר על יצר הכבוד.

זהירות מיוחדת מהלבנת פנים בא"י

הגמרא מביאה, שאביי שאל את רב דימי (שבא מארץ ישראל לבבל): "במערכבא במה זהירי"? באיזו מצוה זהירים במיוחד בארץ ישראל? אמנם כל יהודי חייב לקיים את כל המצוות, אבל ראוי לכל אדם שיקבל על עצמו מצוה שבה יהיה זהיר באופן מיוחד⁷. במה א"כ נזהרים במיוחד היהודים הגרים בארץ ישראל? אמר לו: בהלבנת פנים (כ"מ נח, ב).

למה נזהרו בארץ ישראל במיוחד בדבר הזה? הרי הלבנת פנים איננה מן המצוות התלויות בארץ! חשבת, אולי בגלל שבני ארץ ישראל ראו תדיר מול עיניהם את התוצאות הנוראות של הלבנת פנים⁸. חורבן המקדש השני, המלחמה הנוראה שהתלוותה אליו, רבבות היהודים שנהרגו ונפלו בשבי וגלו מארצם באותה תקופה ובתקופות שלאחריה, כל המקומות שנחרבו בארץ ישראל - הכל בא ונתגלגל כתוצאה מזה שהלבינו את פניו של בר קמצא, כפי שמשופר בגמרא (גיטין נה, ב - נו, א). בר קמצא ודאי לא היה צדיק גדול, אם הלך והלשין לרומאים כדי לנקום בכל עם ישראל על הבושה שביישו אותו כמה אנשים בודדים. כנראה יושב עד היום בגיהנם בגלל המעשה הזה. אבל חז"ל אמרו, "בא וראה כמה גדול פחח של בושה, שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא, והחריב את ביתו ושרף את היכלו" (שם נו, א). עד כדי כך הקב"ה הקפיד על הלבנת פניו של יהודי ללא הצדקה. לכן היו זהירים במיוחד בארץ ישראל בהלבנת פנים.

כל מיני הכבוד - הכל לכבוד שמים

חז"ל אמרו על כמה דברים, שיש בהם משום הלבנת פנים. למשל, הפסוק אומר, "פי אַת פֶּל מַעֲשֶׂה - הַאֱלֹקִים יָבֵא בְמִשְׁפָּט... אִם טוֹב וְאִם רָע" (קהלת יב, יד). מה פירוש "אם טוב ואם רע", שמשמע מזה שאף מעשה "טוב" מביא האלקים במשפט? - אומרת הגמרא, זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא (חגיגה ה, א). הנותן צדקה לעני בפרהסיא, עשה מצוה גדולה, ובדאי יקבל שכר על כך, אבל חוץ מזה, יביאו אותו גם במשפט על המעשה הזה, מפני שנתן את הצדקה בפרהסיא, ובכך בייש את העני. אם העני מבקש צדקה בפרהסיא - אפשר לתת לו בפרהסיא. אבל אם העני לא רוצה לקבל בפרהסיא - יש לתת לו בצניעה, ולא לביישו.

הגמרא אומרת כמה דברים שהקלו בהם בגלל כבוד הבריות. כבוד הבריות הוא דבר גדול, כל שכן כבוד תלמיד חכם, אבל גם כבודו של נברא פשוט הוא חשוב. כולנו נבראנו בצלם אלקים, וכל הנברא בצלם אלקים מגיע לו כבוד.

גם לדומם מגיע לפעמים כבוד. צריך לכבד חפץ של מצוה אפילו שהוא דומם, למשל: סכך של סוכה אחרי סוכות אין בו קדושה, ובכל זאת אסור לדרוך עליו ברגלים (משנ"ב ס"י תרל"ח ס"ק כ"ד), כל שכן רצועה של תפילין שיש בה קדושה, אסור שתיפול לארץ וכדו'. מצוות צריך לכבד מאד.

אבל עיקר הכבוד הוא למלך הכבוד, לקב"ה. מכח מה שאנו מכבדים את הקב"ה, אנו צריכים לכבד גם אחרים. כמו שאמרנו, לכבד כל נברא מפני שהוא צלם אלקים, זהו כבוד ה' לכבד את הברואים שלו שדומים לו. כל שכן שאת חכמי התורה צריך לכבד, הם לומדי תורת ה', מוסרים זמנם על תורת ה', ודאי צריך לכבד אותם. מלך שיושב על כסא ה' צריך לכבד, רב צריך לכבד, כהן צריך לכבד, הכל מצד כבוד ה'. אין לנו כבוד נוסף. כל הדברים שצריך לכבד אותם, זה מפני שצריך לתת כבוד למי שציוה על הדברים האלה ולמי שברא אותם. למקדש כמובן צריך לתת כבוד, לכותל, לכל מה ששייך למקדש צריך לתת כבוד, הכל מפני כבודו של מי ששוכן במקדש. זהו כבוד המלך, שמכבדים את כל מה שקשור אליו. למקדש שהוא שוכן בתוכו, לאבא ואמא ה' ציוה לתת כבוד, לתלמידי חכמים, למלך ישראל, לדיין, כל אלה הם מכח כבוד ה', הכל זה כבוד ה'.

זלזול בעבודה בתחילת בית שני

מצוה אחת זכינו, שבה כל ישראל נותנים כבוד מיוחד לה', וזו מצוה נר חנוכה. גם זה בא לכבוד ה' שעשה לנו ניסים ונפלאות בימים ההם בזמן הזה. אבל כאן חז"ל תיקנו במיוחד לתת כבוד, לתת הדר, והדר מן ההדר, הכל לכבוד המצוה ולכבוד שמים.

למה תיקנו כאן כבוד יותר ממצוה אחרות? אולי בגלל הזלזול שהיו מזלזלים בתחילת בית שני בכבוד העבודה. הנביא מלאכי הרי עומד בתחילת בית שני, ומוכיח את הכהנים על זה שהם מקריבים קרבנות בצורה בלתי מהודרת: "הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי... מְגִישִׁים עַל מִזְבְּחֵי לָחֶם מְגַאָּל... בְּאֶמְרָם שֶׁלֶחַן ה' נִבְחָה הוּא. וְכִי תִגְשׁוּן עוֹר לְזִבְחֵי אֵין רָע? וְכִי תִגְיִשׁוּ פֶסֶחַ וְחֵלֶה אֵין רָע?! הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפָתְחֶךָ! הַיִּנְרָצָךָ אוֹ הַיִּשָּׂא פְנֶיךָ?!" (מלאכי א, ו-ח). לַפְתַּח הַפְרָסִי לֹא הֵייתָ מַעַז לְהַבִּיא קֶרְבֵן כֹּזֵה! בַּמִּקְרָה הַטּוֹב הִיָּה זוֹרֵק אוֹתָךְ מֵהַבֵּית, וּבַמִּקְרָה הַרַע הִיָּה נוֹשֵׂא אֶת רֵאשֶׁךְ מֵעֲלֶיךָ וְתוֹלֵה אוֹתָךְ עַל עֵץ! אִז לִמָּה לִקְב"ה אֵינְכֶם נִמְנָעִים מֵלְהַבִּיא קֶרְבָּנוֹת כֹּאלוֹ? מִפְּנֵי שְׂאֵינְכֶם מַעֲרִיכִים מִסְפִּיק אֶת עֲבוֹדַת הַקֶּרְבָּנוֹת! "מְגִישִׁים עַל מִזְבְּחֵי לָחֶם מְגַאָּל... בְּאֶמְרָם שֶׁלֶחַן ה' נִבְחָה הוּא"⁹.

כמובן, אין כוונת הנביא לומר, שהכהנים הקריבו בהמות שהן בעלות מום ממש מבחינת ההלכה - פֶּסֶחַ וְחֵלֶה - שהרי הכהנים שואלים: "בְּמָה בְּזִינוּ אֶת שְׁמֶךָ... בְּמָה גִאָּלְנוּךָ...? הם אינם מבינים על מה הנביא מדבר איתם! על כרחך, שאין מדובר במומים של ממש, אלא רק מומים בדקות, שהם כשרים מבחינת ההלכה, אך יש בהם חסרון של הידור. כך משמע מהמשך דברי הנביא שם, שאמר: "וְאָרוֹר נֹכַח וְיֵשׁ בְּעֵדְרוֹ זָכָר, וְנִדְרָה וְזִבְחַת מְשַׁחַת לָהּ" (שם, יד); ומבואר ברמב"ם, שפסוק זה מדבר על מי שמביא קרבן כשר, אלא שאינו מן המוכרח¹⁰. אלא שזה גופא מראה על זלזול בעבודה. מראה שבפנימיות לבם הם לא מעריכים אותה מספיק. מי שמעריך את העבודה, עושה אותה עם כל הלב, משתדל להביא את הקרבן המהודר ביותר, ולא קרבן עלוב ובלתי מהודר¹¹.

ומזלזול בעבודת המקדש לזלזול בעבודת ה' בכלל.

מדרגה על גבי מדרגה בהידור המצוה. רק במצות הדלקת נר חנוכה תקנו כן¹⁴. חוץ מזה, בכל מצוה אחרת, החיוב להוסיף ממון כדי להדרה הוא רק עד שליש במצוה ולא יותר (ב"ק ט, ב). [למשל, אם אפשר להשיג אתרוג כשר בעשרים שקל, ויש אתרוג יפה ממנו שעולה יותר - צריך להוציא עד שליש יותר בשביל הידור מצוה, אבל לא יותר מזה (עי' פרטי הדינים בזה בשו"ע או"ח סי' תרנ"ו)]. והנה כאן, ההידור במצוה הוא הרבה יותר משליש! את עיקר המצוה אפשר לקיים בשמונה נרות (נר לכל יום), ואילו ההידור הוא בשלשים וששה נרות, בגלל שמוסיף והולך כבית הלל, או פוחת והולך כבית שמאי. שלשים וששה נרות ביחס לשמונה נרות הם הרבה יותר משליש. למה הדגישו חז"ל כל כך את ענין ההידור במצוה זו, עד שתקנו "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין", וגם שיהיה ההידור הרבה יותר משליש?

כנראה, מפני שמה שהביא לשעבוד יון ולגזרות אנטיוכוס הוא מה שלא השתדלו להדר במצוות¹⁵. "נְכִי תִגְשׁוּן עֲנֹר לְזַבֵּחַ - אֵין רַע! נְכִי תִגְיִשׁוּ פֶסֶחַ וְחֵלֶה אֵין רַע!" ממילא, תשובת המשקל והתיקון לעון זה הוא, להיות "מהדרין מן המהדרין". להחזיר בחזרה את יחס הכבוד לעבודת ה'. ואכן, ברוך ה', אין כמעט יהודי שלא משתדל לקיים את מצות נר חנוכה במדרגה זו של "מהדרין מן המהדרין", לתת כבוד למלך הכבוד, הקדוש ברוך הוא.

בהמשך דברי הנביא, הוא אומר: "חֲזַקוּ עָלַי דְּבַרְיֵכֶם אָמַר ה'. וְאַמְרָתֶם: מַה נִּדְבַרְנוּ עֲלֵיךְ?" (שם, יג) וכי אנו מדברים נגד ה'?! אומר להם הנביא: כן! "אַמְרָתֶם שְׁוֹא עֲבַד אֱלֹקִים, וּמַה בָּצַע פִּי שְׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ!" (שם, יד) גם כאן, אין כוונת הנביא לומר שישראל אמרו כך במפורש ח"ו. כולם היו שומרי תורה ומצוות. אלא שבפנימיות לבם היתה נטיה דקה של "שְׁוֹא עֲבַד אֱלֹקִים". לא העריכו מספיק את עבודת האלקים. לא הרגישו מספיק שהתורה היא חיי עולם שה' נטע בתוכנו, ולכן קיימו את מצוות התורה ברפיון.

שרשי ההתיינות - בתחילת בית שני

המעשים שמדבר עליהם מלאכי - שביזו את העבודה, והקריבו קרבנות בלתי מהודרים - הם כנראה היו הגורם למה שקרה אחר כך, שנהיו מתיוונים בעם ישראל. כי טבעו של אדם להמשך אחר היופי, ואם אין יופי בעבודת המקדש, ששם מגישים לה' קרבן עֲנֹר פֶסֶחַ וחולה, יש מי שנמשך בעקבות כך אל תרבות יון, ששם היופי החיצוני הוא ענין גדול¹². יכול להיות שזה היה אחד הגורמים להתיינות בזמן בית שני, וזה מה שגרם לגזירות אנטיוכוס, שבאו בגלל ההתיינות¹³.

התיקון לחטא הזה, של זלזול ואי הערכת עבודת המקדש, נעשה ע"י בני חשמונאי, שמסרו נפשם על עבודת המקדש, ובוזה תיקנו את היחס המזולזל שהיה כלפיה קודם, "ולפיכך קבעום להלל ולהודות, שהיא העבודה שבלב" (עי' ב"ח או"ח סוף סי' תר"ע), ששם היה הקלוקל.

כנראה מפני כך, לאחר שעשה לנו הקב"ה ניסים וגבורה יד ישראל על היוונים, תיקנו חז"ל במצנת נר חנוכה מדרגה של "מהדרין", ומדרגה נוספת של "מהדרין מן המהדרין" (שבת כא, ב). במצוות אחרות לא שמענו כזאת, שיתקנו

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. הקשר בפרשת וישב: "וַיִּנְחַלֵּם יוֹסֵף חֲלוֹם" (בראשית לו, ה) - "וַיַּחְלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם" (שם מ, ה). [קשר נוסף: "וַיִּשְׁנֹאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָדְלוּ דְבָרוֹ לְשֵׁלֶם" (שם לו, ד) - "וְלֹא זָכַר שֶׁר הַמְּשָׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁפָּחֵהוּ" (שם מ, כג). לא מדברים אל יוסף - לא מדברים על יוסף].
2. הקשר בפרשת מקץ: "וַיִּשְׂם אֶתְנוּ נֶעַר עֲבָרִי עֶבֶד" (שם מא, יב) - "הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגִּבִּיעַ בְּיָדוֹ הוּא יְהִי לִי עֶבֶד" (שם מד, יז). [קשר נוסף: "וַיִּשְׂם אֶתְנוּ נֶעַר עֲבָרִי... וַיִּפְתָּר לָנוּ אֶת חֲלֹמֵינוּ" (שם מא, יב) - "הָלֹא יִדְעֶתֶם פִּי נַחֵשׁ יִנְחַשׁ אִישׁ אֲשֶׁר פָּמְנִי" (שם מד, טו)].
3. הקשר: ליוסף יש כוחות מיסטיים. פותר חלומות, ומנחש בגביע].
2. ובאר בשו"ת "בנין ציון" (סי' קע"ב) [לבעל "ערוך לנר"], שכוונת התוס' במה שפירשו "מוצת" מלשון הצתה, היא לאפוקי מפירוש רש"י שפירש "מוצת" מלשון יציאה. דהיה קשה לתוס', דאם שלחה הסימנים כבר בעת הוצאתה מביתה, א"כ איך למדו מכאן שנח לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש וכו', הרי כאן יהודה הוא כרודף אותה להרגה, וברודף הרי הדין הוא שאם אפשר להצילו באחד מאבריו אסור להרגו, וא"כ ודאי בתחלה היתה צריכה רק לרמוז לו בלי לביישו, שמא יודה, אבל אם לא היה מודה יתכן שהיתה מפרסמת שממנו היא הרה. אבל לפירוש תוס' ניחא, שכיון שהיתה כבר קרובה לאש, לא היתה לה הזדמנות נוספת לפרסם, שאם לא היה מודה מיד היתה נשרפת.
3. יש אומרים, שדקדקו כן מלשון הגמרא, שאמרה: "נותר לו לאדם שיפיל עצמו" וכו', ולא אמרה "חייב אדם להפיל עצמו" וכו'. ומשמע שאין מדובר כאן על חיוב הלכתי למעשה, אלא רק על הרגשת הלב, שכך צריך אדם להרגיש, שנוח היה לו להפיל עצמו לתוך כבשן האש ולא לבייש את חברו. אך אין הכוונה שכך צריך לעשות בפועל (עי' "עין איה" להרא"ה קוק זצ"ל ברכות מג, ב אות מ"ז).
4. וברעת הסוברים שחייב באמת להפיל עצמו לכבשן האש כדי שלא לבייש את חברו, כתב מרן הרא"ה זצ"ל ב"עין איה" (ברכות מג, ב אות מ"ז), שודאי גם הם מודים שלא עבור כל ביוש צריך להמית עצמו, וצריך להגדיר מהו שיעור ההלבנה המחייב לעשות כן, "כי ודאי אין

ההלבנות שוות", ובודאי אינו חייב להמית עצמו כדי שלא לבייש את חברו ביוש מועט. וכתב שכנראה החיוב להפיל עצמו לכבשן האש הוא רק באופן "שההלבנה תגיע להוריד ערכו של הנעלב **לנצח בעיני רבים**... שאז הוא גרוע מאבידת נפש בערך החיים ההרגשיים". אבל בביוש פחות מזה, אינו חייב למסור נפשו.

5. נראה פשוט, שאין הכוונה שעצם סילוק הדם מפניו של המתבייש הוא זה שנחשב לשפיכת דמיו, דא"כ גם המכה את חברו ועשה בו חבורה יחשב כשופך דם וכרוצח, וזאת לא שמענו. אלא ודאי הכוונה היא, שהבושה סבל המתבייש היא זו שנחשבת לשפיכת דמיו, "כי צער הפלימה - מר ממות" ("שערי תשובה" שער ג' אות ק"א ואות ק"ט), ולכן המבייש את חברו חשיב כאילו הרגו. [ועי' גם תוס' שכתבו, שהמתבייש לילך בין בני אדם (מחמת איזה טעם) - אין לך צער גדול מזה (שבת נ, ב תור"ה בשביל צערו). ומשמע שגם צער מיתה אינו גדול מזה, וכדברי ה"שערי תשובה". וכן כתב בספר חסידים (סי' נ"ד): "איזו היא רציחה שאינה ניכרת לעינים, והעונש גדול מאוד, והעבירה קלה, וחמורה היא למעלה? - הוא הבושה, המבייש פני חברו ברבים, או מצערו בפני מי שמתבייש ומצטער. שאילו היה הורגו - היה מקבל מיתה כדי שלא יהיה מתבייש". ומה שהביאה הגמרא ראייה מהא דאזיל סומקא ואתי חוורא, אין זה אלא בבחינת סימן ורמז בעלמא לכך שהביוש חשוב כשפיכת דם. אך עיקר הענין הוא מחמת עצם הביוש, ולא מחמת סילוק הדם.

6. פירש רש"י: "צדקה - בדבריה. מְמַי - היא מעוברת".

7. עי' שבת (ק"ח, ב), "אבוך במאי זהיר טפי". וכתב שם בחידושים המיוחסים לר"ן, "דכל תלמיד חכם ראוי לו לקבוע לעצמו מצוה אחת לקיימה כהלכתה". ועי' בספר חרדים (פרק ס"א) שהאריך בענין זה. [ויש שפירשו את לשון הגמרא "אבוך במאי זהיר טפי", דהכוונה היא, באיזו מצוה האיר אור נשמתו ביותר ("זהיר" מלשון זוהר ואור), שבה היה שורש נשמתו, וממנה שאב חיות לקיום שאר המצוות]. ועי' "העמק דבר" (דברים ו, א).

8. ב"זוהר חדש" מובא ויכוח ארוך שהתנהל בין בני כבל לבני א"י, מי מהם ראוי יותר לפתוח בהספד על חורבן הבית (זו"ח צא, א). בני כבל טענו של הם ראוי יותר להיות הפותחים בהספד, כי אצלם החורבן מורגש יותר, שהרי בנוסף לבני א"י הם גם גלו מן הארץ ונתפזרו בין האומות. ואולם בני א"י טענו, שמחמת כמה טעמים דוקא להם ראוי יותר להיות הפותחים בהספד. ואחד הטעמים שאמרו שם, מפני שדוקא אצלם החורבן מורגש יותר, כיון שהם רואים אותו תדיר מול עיניהם. [אנן אית לן למבכי ולמעבד הספידא... ומסתכלין עיינין לכותלי ביתא דאימנא והא אתחרב ולא אשכחנא לה... ננשק עפרא דרגלהא, ננשק אתר בית מותבה, ננשק כותלי היכלא ונבכי במרירי. אנן נפתח בהספידא, דחמינן בכל יומא כל האי...]. ומבואר שם שאכן לבסוף בני א"י הם שפתחו בהספד. וכנראה שטענה זו היא שהכריעה.

9. גם השקפת ברית הלוי, שמלאכי בא על כך בטענה אל הכהנים - "ששחתם פְּרִיַת הַלְוִי" (מלאכי ב, ח), ודרשו חז"ל שהכוונה היא לכהן או לוי המסייעים בבית הגרנות (בכורות כו, ב) - נובעת מזלזול בעבודה. כי כהן או לוי המסייעים בבית הגרנות, מראים בכך כאילו עבודת המקדש איננה סיבה מספקת לקבלת מתנות הכהונה, וכאילו צריכים הכהן או הלוי לעשות עוד איזה דבר עבור הישראל, כדי לקבל את מתנותיהם בזכות ולא בחסד. וא"כ התנהגות כזו גורמת לזלזול והשחתת כבוד עבודת המקדש, כאילו עבודת המקדש אינה שווה את המעשר (עי' רמב"ם הלכ' תרומות פ"ב הי"ח-ה"ט).

10. דזה לשון הרמב"ם: "לא כל דבר שאינו פסול מביא אותו לכתחילה. כיצד? היה חייב עולה - לא יביא שָׁה כחוש וכעור, ויאמר: הרי אין בו מום! ועל זה נאמר: וְאָרֹר נֹכַח וְגו'. אלא כל שיביא לקרבן - יביא מן המובחר" (רמב"ם הלכ' איסורי מזבח פ"ז ה"א). הרי שהפסוק מדבר על קרבן שהוא כשר מעיקר הדין, אלא שאינו מן המובחר, ובכל זאת הנביא מכנה קרבן זה "מְשֻׁחָת", שפירושו - בעל מום (רש"י שם), כמו שנאמר: "מְשֻׁחָתָם פָּהֶם, מום פָּם" (ויקרא כב, כה).

11. ואפילו בככור ובמעשר בהמה, שאין לאדם בחירה איזו בהמה להביא, אמרו חז"ל: "וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'... שְׁמָה תְּבִיאֵוּ... עוֹלֵתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם... נְכַל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם (דברים יב, יא). אין לי אלא נדרים ונדבות; מנין לרבות בכורות ומעשרות, חטאות ואשמות? - תלמוד לומר: **נְכַל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם**" (ספרי פרשת דברים פ"א ס"ח). וכתב על זה רבינו הלל בפירושו שם: "אף על גב דבכור תלוי בפטר רחם, ומעשר כתיב ביה 'לֹא יִבְחַר בֵּין טוֹב לְרַע וְלֹא יִמְרָנוּ' (ויקרא כו, לג), כתיב 'מִבְּחַר', לפטומינהו, דלהוי מן המובחר". (וכן מובא שם בהגהות וביאורים בשם הראב"ד).

12. וגם עצם השם "יָיִן", בהיפוך סדר האותיות הוא "נוי", לשון יופי (של"ה מסכת תענית פרק "תורה אור" אות פ"ט).

13. כמבואר בב"ח (או"ח סוף סי' תר"ע), שמה שהתירשלו בעבודת הקרבנות, זה הביא לגזרות יין וביטול העבודה בזמן היונים. ומה שהזלזול בעבודה הביא את ישראל להשתעבד ליון דוקא, יש מבארים, שהרי נאמר "וַיִּקַּח שָׁם וַיִּקַּח אֶת הַשְּׂמֵלָה וַיְשִׂימוּ עַל שְׁכָם שְׁנֵינָהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרֵינִי וַיִּכְסּוּ אֶת עֵרְוַת אֲבֹתֵיהֶם" (בראשית ט, כג), וכתב רש"י: "ויקח שם ויפת - אין כתיב כאן ויקחו, אלא ויקח, לימד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת". הרי שענינו של יפת הוא, שאמנם הוא מקיים את המצוה, [בניגוד לחם שלא עשה כלום], אבל סוף סוף הוא לא "מתאמץ" במצוה כמו שם. ולכן, ברגע שישראל - צאצאי שם - מזלזלים בעבודה ועושים אותה בהתרשלות וכלי מאמצים מיוחדים, הרי הם נופלים ביד יון - צאצאי יפת (בראשית י, ב) - שגם הוא קיים את המצוה, אך בלי מאמץ.

14. הנה גם במצוות אחרות, חוץ ממה שמצינו הידור של נוי - "סוכה נאה, לולב נאה, שופר נאה" וכד' (שבת קלג, ב) - מצינו גם הידור שאינו משום "נוי", אלא הידור במדרגת קיום המצוה, כגון: הידור בציצין שאינן מעכבין את המילה, וכן שיתקע בשופר של איל (להזכיר זכות עקדת יצחק), אע"ג שיוצא גם בשופר של מין אחר, וכן מצינו הידור באיזה מרור לצאת (עי' שו"ע או"ח סי' תע"ג ס"ה) אע"ג דאיכא חמשה מינים שהם כשרים למרור. אלא שבכל ההידורים הללו, הוא לא רק הידור, אלא גם קצת חיוב, דחובה על כל אדם לקיים המצוה באופן המהודר - למול גם ציצין שאינן מעכבים, ולחזר אחר המרור המהודר יותר, ולתקוע בשופר של איל. והיינו, דאין זה רק הידור, אלא גם חיוב, אלא שטעם החיוב הוא משום הידור. משא"כ בנר חנוכה, אין שום חיוב להדר במדרגות "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין", ורשאי לכתחילה לקיים המצוה באופן של "נר איש וביתו". והידור כזה במעלת המצוה, שאין בו חיוב כלל, רק הידור - לא מצינו בשום מצוה שיתקנו חז"ל גדר כזה.

15. "מעשה באחד שרכב על סוס בשבת **בימי יונים**, והביאוהו לבית דין וסקלוהו. לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך" (סנהדרין מו, א). "מפני שהיו פרוצים בעבירות, שהיו רואין לוחצין של ישראל, שהיונים הם גזורים עליהם גזירות, והיו מצות בזויות **בעיניהם**" (רש"י שם).